

Gyűjtő: LÓVINCZE LÁLOS
 Gyűjtés ideje:

TART:

~~ATOLNA-BARANYAI ÚTI BUKOLINAI SZÉKELYEK~~
 NÉVADÁSI SZOKÁSOKHOZ
 ETHNOGRAPHA TANCUMARIA LIX. ÉVF.

13 lap fejezővel

LOGIC

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Földrajzi mutató: Ddl - P. ma. utó l.

Számmutató: XIX. A, 1,
 XXVIII.

F. 467
RIPPL-RONAI
47
W

ETHNOGRAPHIA

— NÉPÉLET —

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

SZERKESZTI
FÉL EDIT

LIX. ÉVFOLYAM

LX 1948

~~3.978~~
~~2.379~~

BUDAPEST, 1949
KIADJA A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

A tolna-baranyai (volt bukovinai) székelyek névadási szokásaihoz.¹

Közfelfogás szerint a személynévnek nálunk ma egyetlen funkciója van: az identifikálás, azaz egyik embernek a másiktól való pontos megkülönböztetése.² Ha a szakemberek ezenkívül valami egyéb, mélyebb kapcsolatot keresnek a név és viselője között, ezt szinte kizárólag az ú. n. «primitív kultúrák» körében találták meg. *Solymossy Sándor* azért ismerteti különböző «ősállapotú» törzseknek a személynévvel kapcsolatos szokásait,³ hogy fogalmat nyújtson «az emberiség egy tetemes részének a mienktől gyökeresen elütő gondolkozásáról».⁴ Tudja ugyan, hogy a név varázserejének fejlettebb korszakok szokásformáiban is szerepe van, de ezt csak az egykori primitív észjárás átöröklött misztikus hagyományának tekinti.⁵ *Zlinszky Aladár* a névvel való varázslást,⁶ *Lovas Rózsa*⁷ a névnek a lélekkel való azonosítását ugyancsak kizárólag a kezdetleges népeket jellemző «praelogikus» gondolkodás specialitásának tartja. Ehhez képest határozottan fejlődési lehetőséget látunk *Hartnagel Sándor*⁸ felfogásában, aki szerint «a névmágia jelensége nincs időhöz, népekhez és kultúrákhoz kötve, hanem emberi természetünk, pszichikai habitusunk változatlan sajátágaiban gyökerezik.»⁹ Tétele bizonyítására igen sok újabbkori példát hoz fel a név hangalakja és «tartalma» közti összefüggésre, a személy, kép és név ma is kimutatható mágikus egységére, az egyén és a név kölcsönös megfelelésének a hitére stb. Példái meggyőznek arról, hogy a név jelentőségét, szerepét vizsgálva, valóban nem lehet és nem szabad választalat vonni a «primitív népek» és a «kultúrnépek» közé. Azonban a megokolás: «pszichikai habitusunk változatlan sajátágai» ugyanúgy nem kielégítő, mint ahogy nem az a «praelogikus gondolkodás»-sal való magyarázat sem. Az utóbbi feltételezésével ugyanis szükségszerűen csak az ellentéteket, a megmagyarázhatatlan különbségeket látják a kutatók, *Hartnagel* viszont a változatlan emberi természet, az állandó lelkialkat fikciója következményeképpen az újabbkori anyagban is mindig a természeti népeknél már ismert jelenségek pontos mását keresi és találja meg. E szemléletbeli hibája mellett még az is hátrányára van kísérletének a mi szempontunkból, hogy anyagát jórészt német

¹ A Népkutató Munkaközösség 1948 decemberében a Bukovinából (Románia) 1941-ben Bácskába, majd 1945-ben Tolnába és Baranyába telepített székelyek között többirányú kutatómunkát indított el. A magam részéről a baranyamegyei Hidason lakó istensegitsiek és andrásfalvi reformátusok között végeztem néprajzi gyűjtést. Közlebről a személynévek (család-, kereszt- és ragadványnevek) kérdésével foglalkoztam. Az alábbiakban ennek a gyűjtésnek az eredményéből közlök egy kis — néprajzi szempontból is érdekesnek látszó — részletet. Adataimat több telepés községben kiegészítettem, részben a Néptudományi Intézet személynévi (2. sz.) kérdőíveinek az iskolásgyerekek között való kitöltése, részint helybeli közlők tájékoztatása szerint. E helyen is köszönetet mondok szíves segítségéért Moldován Vilmának (Kéty) és Török Pálnak (Kakasd). Felhasználtam továbbá néhány adatot a Néptudományi Intézet adattárában levő azon kéziratok anyagából, amely 1942-ben az akkor Bácskában lakó bukovinai székelyek között végzett néprajzi gyűjtés eredményeképpen állt össze. Ezeket az adatokat (1942) jelzéssel a feljegyzőre való hivatkozással közlöm.

² V. ö. Gombocz Zoltán, *Funkcionális nyelvsemlelet*. MNy. XXX, 4.

³ *Solymossy Sándor*, *Névmágia*. MNy. XXIII, 83—97.

⁴ i. m. 97.

⁵ Uo.

⁶ *Zlinszky Aladár*, *A névvarázs*. MNy. XXIII, 100—111.

⁷ *Lovas Rózsa*, *Név-lélek*. MNy. XXX, 12—7.

⁸ *Hartnagel Sándor*, *A személynévek lélektanához*. Bp., 1936. 4.

⁹ i. m. 10.

kelyek névadási

etlen funkciója van :
ontos megkülönböz-
bb kapcsolatot keres-
n. «primitív kultúrák»
különböző «ősalapotú»
gy fogalmat nyújtson
en elűtő gondolkozásá-
bb korszakok szokás-
tív észjárás átöröklött
évvél való varázslást,⁶
ncsak kizárólag a kez-
specialitásának tartja.
nk Hartnagel Sándor⁸
s időhöz, népekhez és
ikái habitusunk válto-
ra igen sok újabbkori
szefüggésre, a személy,
z egyén és a név köle-
ek arról, hogy a név
nem szabad választalat
zonban a megokolás :
gy nem kielégítő, mint
varázat sem. Az utóbbi
tétéket, a megmagya-
agel viszont a válto-
a következményeképen
l már ismert jelenségek
ibája mellett még az is
v anyagát jórészt német

Bukovinából (Románia)
telepített székelyek között
baranyamegyei Hidason
sztem népnyelvi gyűjtést.
ynevek) kérdésével foglal-
ól közlök egy kis — nép-
at több telepes községben
ri (2. sz.) kérdőíveinek az
lők tájékoztatása szerint.
Vilmának (Kéty) és Török
a Néptudományi Intézet
az akkor Bácskában lakó
yeképen állt össze. Ezeket
al közlöm.

t. MNy. XXX, 4.

7.

-111.

Bp., 1936. 4.

szépirodalmi munkákból merítette, a néprajzi anyagot szinte egyáltalán nem vette számításba. Igaz, hogy a magyar anyagot illetően aránylag igen csekély publikált adatra kellett volna támaszkodnia. Pedig éppen a népnyelvi anyagban volna a kérdés megvizsgálására igen nagy lehetőség.

A következőkben bemutatunk a volt bukovinai székelyek keresztnévadási és általában a keresztnevvel kapcsolatos szokásai közül néhányat: azokat, amelyek a névnek az identifikáción túli szerepére, jelentőségére utalnak. Természetesen nem szorítkozunk a «névmágia», «névvarázs» fogalmak által meghatározott és elhatárolt esetekre; annál kevésbbé nem, mert ezeket a fogalmakat (s az ezeket kialakító szemléletet) az egyes névélettani jelenségek valódi értelmezésére elégtelennek tartjuk.

A gyermek megszületése után megkezdődik a szülők harca a rossz szellemek, a különféle rontások ellen. Hogy a gyermeket az igézéstől megmentsék, a fekvő asszony ágya elé lepedőt húztak. Ha mégis meg kellett valakinek mutatni, bekormozták a homlokát, hogy aki ránéz, azt nézze előbb, ne a gyermeket. Mások igézés ellen piros «ribancot» kötnek a gyerek csuklójára, olvasót, szent könyvet tesznek a «pókaribanc»-ra.¹⁰ Az ártó szellemek figyelmének félrevezetésénél van szerepe a névnek is. A keresztleletlen gyermeket az a veszély fenyegeti, hogy a *szépasszony* elcseréli s *agos* lesz. Ez ellen úgy védekeztek, hogy sohasem említették leendő (valódi) nevén, hanem valamilyen csúfnéven szólították: *Györgyi*-nek, *Voszi*-nak.¹¹

Az elcserélt gyermeket arról lehet megismerni, hogy szőrös, megnő a feje, örökké eszik, de nem tud jóllakni. A gyógyítása «főzéssel» történik. A főzéssel kapcsolatos szertartást csak egy nevéű asszonyok végezhetik.¹² Ugylátszik, általában *Anna* nevéeknek kell lenniök. A számuk változó, végezték hárman is,¹³ amikor egy közülük bent a szobában gőzölgő üst fölé tartotta a gyermeket, kettő pedig imádkozva kerülte a házat; de gyakran voltak hatan is. P. G.-né szerint (Kéty—Hadikfalva), aki maga is többször volt «agot főzni», az a fontos, hogy *egynevéű* hat nő legyen. Valakit megkér a beteg gyermek anyja, hogy segítsen a gyógyításnál s az ezután szerez maga mellé még öt hasonló nevűt.¹⁴

A keresztleletlen gyermeknek az ártó szellemeiktől való megvédésére ugyan igen sok módot tudnak és gyakorolnak is, de a gonosznak egy csunya, vagy valamilyen más (a leendőtől különböző) névvel való megtévesztésére a bukovinai székelyéktől csak az említett egy adatom van.

A pestmegyei Galgamácsán régen a *hetedik nagyszülő* nevét adták a gyermeknek keresztelés előtt, hogy az elcseréléstől megóvják.^{14a} Szegeden «a kis-pogánt

¹⁰ *Ribanc* = rongy. *Pókaribanc* = pólya. A rongyszédőt *ribancos*-nak mondták.

¹¹ Koncz Ilona feljegyzése, Hadikújfalva, 1942. Ma a váltottgyerek megnevezésére a *kukri-mukri* szót használják, közszói értelemben. «A gyerek (akit a boszorkány kicserélt) nem fejlődött, csak a feje nőtt s úgy elnevezték aztán kukri-mukrinak.» «V. D. beteg volt 2—3 éves koráig, kukrimukri volt» (Hidas, Diószegi Vilmos feljegyzése).

¹² Magának a szertartásnak a közlését mellőzöm, minthogy nem tartozik szorosan a tárgyhoz.

¹³ Hadikújfalva, 1942. Koncz Ilona felj.

¹⁴ Hofer Tamás szóbeli közlése.

^{14a} «A legjobb család és jó szülők gyermekei kellenek a Lucifernek, mert ő (a boszorkány) annak a táborába gyűjti és onnan kap cserét a váltott gyerekért) és bosszút állhat a haragosán is. Befér a kulcslukon is és az ilyen Luciferes asszony zárt ajtón is keresztül tör. Ezért jó a kicsit tiszta újba tenni születés után, az inget visszajáról adni és fürdés előtt, úgy piszkosan, megkeresztelni, szentelt vízzel és a hetedik nagymama, vagy ha fiú, a nagypapa nevét adni neki. És a keresztvizen megint más nevet adni neki. A nyakába hétszer szentelt rózsafüzért akasztani és az édesanyját a gyermekkel együtt befűgönyözni és 9 napig (e)rejtett helyen tartani. Az ajtót söprővel betámasztani és az ablakokat pedig tollseprővel. A pitvarajtót pedig gatyamadzaggal bekötni, hogy oda ne férközzön a gonosz. Ha ez mind nincs megtéve, akkor jön a gonosz

SANDOR PAPP MÚZEUM
NA 2566-200P
Néprajzi adattár

keresztelés előtt nemtudomkának nevezik.»^{14/} Háromszékben azt tartják: «A gyermeket, ha keresztetelen még, ne hagy egyedül a házban, megváltásak.»¹⁵ Magyaroklőblösön (Szolnok-Doboka m.) «keresztetelen gyermeket nem jó egyedül hagyni, mert eljön az erdő leánya, elviszi és kicseréli a magáéval.»¹⁶ Wlislóckiné Dörfler Fanni¹⁷ igen sok szokást szed össze különösen a székelyföldről a gyermek elcserélése és megigézése ellen. Ugyanitt írja: «Keresztelésig a gyermeket nem nevezik leendő nevén, hanem legfeljebb csak «Nemtudomká»-nak, «Picziké»-nek hívják, hogy a rosszak a kereszttség felvétele előtt ne ismerjék nevét és a keresztelés tisztító hatását előre meg ne semmisíthessék.»¹⁸

Feltűnő, hogy az adatok a magyar nyelvterület keleti része felé mutatnak. Kézenfekvő volna a feltevés, hogy román hatásnak tulajdonítsuk ezt a székelységnél valamikor valószínűleg közismert szokást. Talán azok az adatok is ilyen irányba utalnak, amelyeket Hadikfalváról idéztünk: a *Voszi*, *Györgyi* nevek lehetnek eredetileg román nevek is (a *Györgyi* a *Gyorgye* népetimológiás változata?). Annál inkább gondolhatunk erre a lehetőségre, mert mind a keresztelés előtti névtitkolás, mind a más névvel való nevezés a románoknál ma is általánosan érvényben van. I. Aurel Candrea munkájában¹⁹ találunk idevonatkozólag adatokat.²⁰ A születés körüli tilalmak nemcsak a gyermek, hanem az anya nevére is vonatkoznak Romániában. A megjelenési románoknál szülés után nem jó az anyát nevével nevezni, nehogy a tisztátalan szellemek megszállják.²¹ Az újszülött nevét nem jó említeni — különösen éjszaka — mert ha a gonosz szellemek ismerik a nevét, hatalmukba keríthetik és betegséget olthatnak a testébe.²² De még azt sem jó megtudni a születés utáni harmadik napig, hogy az újszülött fiú-e, vagy leány, mert halálveszély fenyegeti. A gonosz szellem félrevezetésére egészen a keresztelésig nem nevezik nevén a gyermeket, hanem *török*-nek (*Turc*) hívják. Csak a keresztelést követő napon, amikor a baba megfürösztli, mondják ki a nevét.²³

Ósi soron azonban mégsem gondolhatunk román átvételre. Köztudomású, hogy volt a régi magyar személyneveknek egy rétege, az ú. n. «óvónevek», amelyeknek — jelentésükről ítélve — ugyancsak az lehetett a szerepe, hogy viselőjüket az ártó szellemek ellen megvédjék. A *Semet*, *Scemet* név (a. m. 'szemét') arra szolgálhatott, hogy a gyermek értéktelenségének hangsúlyozásával megtevéssze az ártó szellemeket; *Numuolow* (nemvaló, azaz nem élő), *Nemvög*, *Mauog*, *Nemel* (nemvagy, mavagy, nemél), *Halaldi* stb. viszont le akarja tagadni, el akarja rejteni az újszülöttet a rontó hatalmak elől azzal, hogy nemlétezőnek, holtak mondja azt.²⁴

Ezekkel lényegében azonos (a névvel az ártó szellemeket befolyásolni akaró) mai adatokat bizonyosan szép számmal lehet találni. Pl. Alsómocsoládon (Baranya m.) az egyik családban már több gyermek meghalt, azért a legutóbb született

nő, mély álomba meríti az egész háznépét, hiába kiabál az anya, ott nem ébred föl senki. Ő nyugodtan felcserélheti a gyereket. Átöltözteti a jót a rosszba, a rosszat a jóba és viszi. Az anya mikor észhez jön, azt hiszi, hogy álmotda, pedig már nem az ő fia van mellette.»

(Dudás József — Galgamácsa, Pest m. — birtokában levő kéziratos könyvből másolta leánya, Dudás Júlia. Az adatot Diószegi Vilmos bocsátotta rendelkezésemre.)

^{14/} Kovács János, Szeged 278.

¹⁵ Ethn. II, 359.

¹⁶ Erdélyi Múzeum 1906: 338.

¹⁷ A gyermek a magyar néphitben. Ethn. IV, 107—16, 208—24.

¹⁸ i. m. 212.

¹⁹ I.-Aurel Candrea, Folklorul madical român. 1944. A műre Gunda Béla hívta fel a figyelmemet.

²⁰ Talán nem lesz felesleges, ha a Candrea által összehordott, s témánkhoz tartozó anyagot, minthogy néprajzi és nyelvészeti irodalmunkból szinte teljesen hiányzik, a szokásosnál kissé bővebben közlöm.

²¹ i. m. 262.

²² i. m. 261.

²³ Uo.

²⁴ V. ö. Pais Dezső, Régi személyneveink jelentéstana. MNy. XVIII, 95—6.

kislányt *Angyalká*-nak keresztelték. Azt gondolták, talán akkor nem hal meg, ha már itt a földön is «angyalka».²⁵

Arra kell tehát gondolnunk, hogy e szokásnak a székelység között való fennmaradása hoz (amelyet a magyarság eredetileg általánosan ismerhetett) erőteljesen hozzájárulhatott a román környezetből kapott hatás is.

Azért sem gondolhatunk pusztán román átvételre, mert a névtitkolás, a névtabu a világnak talán minden népénél kimutatható. Solymossy említett dolgozata a «primitív» népektől idéz példákat, Candrea adatai pedig az európai népek hasonló szokásaira világítanak rá. A bolgárok a gyermekeket a keresztelőig *Kušlju* (leányt *Kušla*, *Kušlenka*) «kutyuska», *Golčo* «meztelenke», *Zeležko* «vasból való», *Puze*, *Pižo* (leányt *Piža*) «csiga» néven szólítják. Ugyanígy az arománoknál és a megleneknél bolgár kölcsönzóval *Pijă*-nak nevezik a megkereszteltetlen gyermeket. Az arománoknál a gyermek nevét a keresztelőtől számított három napig titkolják. A szerbeknél a gyermeket a keresztelőig *Mice*-nek, *Dice*-nek «büszkécske, szépecske», *Bugarče*-nak «rögöcske», *Vlašče*-nek «románka» nevezik. Az albánoknál azt a nevet, amelyet a gyermek az életben viselni fog, csak a keresztelőszülők ismerik, de ők csak a keresztelőnél árulják el, mikor a pap megkérdezi. A keresztelőn jelenlevő gyerekek, amint meghallják, hazafutnak és megmondják a nevet az anyának, s ezért némi pénzt kapnak. Karintiában szintén titokban tartják a szülők a gyermek nevét, s a keresztelőig, sőt még az után néhány napig is különféle furcsa nevekkel gúnyolják azt: *Falott* «semmirevaló», *Perl* «medvécske», *Rabenvieh* «hollófióka», *Jud* «zsidó», *Heid* «pogány», *'s Kloane* «kicsike», *'s Kind* «gyermek», *Popale* «babácska», *Weible* «asszonyka» néven nevezik. Az ottani szlovének pedig azt mondják neki: *srček* «szívecske», *dušek* «delkecske». Németország és Svájc különböző vidékein senkinek sem kell tudni a keresztelőig a gyermek nevét, mert a halál leselkedik rá. Portugáliában a keresztelőig a fiút *Ignacio*-nak, a kislányt *Ignacia*-nak nevezik.²⁶

A gyerek keresztnevének a kiválasztásánál a bukovinai székelyek között ma még általánosan érvényes, kötött szokásformák vannak.

Az első gyermekek rendszerint a nagyszülők nevét öröklik. Ezt régi szokásnak tartják (valóban bizonyítható az anyakönyvek alapján is). A régi öregek is azt tartották, hogy öröközzük a rókonságunknak a nevüket, hogy *eli emliccsük ki eszünkbe jut*. Elsősorban az elhalt nagyszülő neve öröklődik. *Ha élháltak a nannyajik, azok nevüket hasznátuk*. A hadikfalviak 1942-ből származó családonkénti felsorolásában²⁷ kivételképpen is alig találunk olyan esetet, hogy a szülők és a gyermekek nevei egyeznének. Kérdőívemnek arra a rovatára: miért kaptad a nevedet? a feleletek nagy százaléka (az első gyermekek esetében) ilyen volt: «az öregekről», «nannámnak a neve volt a Bibián», «nannónak is ez volt a neve», «öreganyám is Mária volt», «mert nagyapám Ágoston volt és a családba legyen Ágoston is», «mert nagyapámat örököltöm» stb. Az élő és elhalt nagyszülőnek a névadásban betöltött szerepe természetesen nem választható élesen ketté. A még élő nagyszülők maguk is féltékenyen vigyáznak arra, hogy nevük az unokákban fennmaradjon. Sőt a többi név választásába is döntő módon szoktak beleszólni. Erre különösen akkor volt meg a módjuk, amikor a fiatalok velük együtt laktak s a vagyon még az ő kezükben volt. B. J.-né (Hidas—Andrásfalva) mondta, hogy hét gyermeket hozott a világra, de mindnek az anyósa választotta a nevet, több esetben az ő akaratára ellenére. A név öröklése néha a családi vagyontól való kivételes részese-déssel is együtt jár: «Nagyapám azt mondta, hogy legyen Lázár és ad egy hold földet és így lettem» (B. L. Bátaszék—Józseffalva). Ha valamilyen okból nem

²⁵ Banó István szóbeli közlése.

²⁶ V. ö. Candrea i. m. 260—1. A kérdés könyvészete a 266. lapon.

²⁷ A Néptudományi Intézet adattárában.

áromszékben azt tartják: egyedül a házban, megkereszteltetlen gyermeket nem és kicseréli a magáéval».¹⁶ Különösen a székelyföldről írja: «Keresztelésig a gyermek csak «Nemtudomká»-nak, tele előtt ne ismerjék nevét hessék».¹⁸

keleti része felé mutatnak. Tulajdonítsuk ezt a székelyán azok az adatok is ilyen oszi, Györgyi nevek lehetnek imológias változata?). Annál keresztelés előtti névtitkolás, általánosan érvényben van. Ólag adatokat.²⁰ A születés vére is vonatkoznak Románia az anyát nevével nevezni, előtt nevét nem jó említeni — ismerik a nevét, hatalmukba nég azt sem jó megtudni a ne, vagy leány, mert halál-egészen a keresztelőig nem hívják. Csak a keresztelőtől ki a nevét.²³

án átvételre. Köztudomású, e, az ú. n. «óvónevek», amelyet a szerepe, hogy viselőmet név (a. m. «szemét») arra hangsúlyozásával megtévessze élő), *Nemvog*, *Mauog*, *Nemel* írja tagadni, el akarja rejteni ezőnek, holtak mondja azt.²⁴ ellemeket befolyásolni akaró) Pl. Alsómocsoládon (Baranya, azért a legutóbb született

z anya, ott nem ébred föl senki. a rosszba, a rosszat a jóba és a, pedig már nem az ő fia van

aban levő kéziratos könyvből s bocsátotta rendelkezésemre.)

07—16, 208—24.

4. A műre Gunda Béla hívta fel szehordott, s témánkhoz tartozó ből szinte teljesen hiányzik, a

stana. MNy. XVIII, 95—6.

lehet az unokának adni a nagyszülő nevét, akkor megkapja a dédunoka, hogy *maraggyon bár a neve fél*. Győrfi György (Vargadán György)²⁸ apja nevére Jósikára akarta kereszteltetni az első fiát. Az hamar meghalt, a következő ismét Jósika lett, de az is meghalt. A harmadik fiúnak már más nevet adtak, mert féltek, hogy az is meghal. De az unokát ismét Jósikára keresztelték, annak ellenére, hogy a név eddig nem volt szerencsés. *Ha mékhal, eltemetjük*, mondta a *nannyájja*.

A szülők neve, mint mondtuk, ritkán öröklődik első fokon a bukovinai székelyeknél. Az a gyerek, aki a kérdőív említett pontjára azt írta: «édesanyám nevét örököltem», vagy: «apámnak is ez a neve», az esetek nagyrésztében nem bukovinai székely, hanem máshonnan települt. Az apa vagy anyja nevére való keresztelés szerencsétlenséget is hozhat, ezért tiltják is. B. Józsefnek a fia, Lajos, azért kapta nevét, «hogy nem volt szabad apám nevére keresztelni» (Hidas—Andrásfalva). Mint a kérdőívől kiderült, már egy József nevű testvére meghalt.

Még a 8—10 gyermekes családoknál is ritkán fordul elő, hogy valamelyik gyerek a szülő nevét kapja. Több adatközlőm azzal indokolta meg ezt a jelenséget, hogy már megúnták a szülők a saját nevüket. Ha mégis öröklí valamelyik gyerek a szülő nevét, az szinte törvényszerűen az utolsó, vagy a legfiatalabb gyerekek valamelyike. Mártonfalvi Barabás (Hidas—Istensegits) hatodik (utolsó) gyermeke Barabás. A nővére tanácsolta a szülőknek, hogy az apja nevére kereszteljék, ha elhal az apja, maradjon fenn a neve. Különösen érvényesült ez a szokás akkor, ha az apa nagy veszélyben, halálhoz közel volt. B. Lajos (Hidas—Andrásfalva) második fia Lajos lett, de nem a n a g y a p á r ó l, aki szintén Lajos volt, hanem az a p á r ó l, aki már akkor a háborúban volt, «hogy Lajos helyett legyen Lajos». Az apa valóban meghalt.²⁹ M. B. unokája azért lett Lázár, mert az apja (szintén Lázár) katona volt s nem bíztak hozzá, hogy hazajön.³⁰

Az elhalt első házastárs neve is öröklődik a második házasságból született gyermeknél. Így pl. L. Etus (Hidas—Istensegits) azért kapta a nevét, mert édesapja első felesége Etus volt.

A meghalt gyermek neve — mint erre már példát is hoztunk fel — gyakran ismétlődik a családban. Régebben, amikor a gyermekhalandóság is nagyobb volt, különösen sok példa volt erre a jelenségre.

A rokon-ság neve elsősorban ugyancsak akkor jöhet számításba, ha már nem élő rokonról van szó. Ebben az esetben viszont kötelességüknek tartják a rokonok, hogy atyjukfia nevét fenntartsák. Különösen akkor, ha a halál valamilyen váratlan, megdöbbentő szerencsétlenséggel volt kapcsolatban. L. Béla azért kapta a nevét, «mert rokonunkat elütte a vonat és nagyon sajnáltuk és szerettük őt». Többen kapták a nevüket a háborúban elesett nagybátyjuk után. A rokonok közül általában a szülők testvéreinek nevei

²⁸ Az első a hivatalos, a zárójelben levő az általánosan ismert és használt név.

²⁹ A második férj az elsőnek a testvére lett.

³⁰ Érdekes összevetni adatainkat az obi-ugorok hasonló szokásaival: «Minden nemzetségnek vannak saját nevei. Ezt a rokonok állapítják meg, vagy a halottak emlékére kapja az egyén. Egy idegen nemzetség nevének engedély nélküli felvétele a legnagyobb sértésnek számít, ami csak verekedéssel végződhetik». A névadással «a gyermekbe — mint egy szertartás közepette megállapítják —, egy nemrég elhalt korai vérrokon, vagy legalábbis nemzetségtag lelke költözött be». «Minden nemzetségnek megvannak — felfogásuk szerint — a lelkei, amelyek csak az ő körében öltenek testet.» V. N. Csernyecov, K istorii rodovovo sztroja u obszkih ugrov. (Az obi ugorok nemzeti szervezeteinek történetéhez.) Szovjetszkaja Etnografija VI—VII (1947), 171.

SOMLYI MEGYÉI MÚZEUM
NA 2566-2004
Képzési adatlap

kapja a tédunoka, hogy György)²⁸ apja nevéől ar meghalt, a következők már más nevet adtak, eskára keresztelték, annak khal, eltemettyük, mondta

klódik első fokon a buko- litett pontjára azt írta : z a neve», az esetek nagy- n települt. Az apa vagy hozhat, azért tiltják is. y nem volt szabad apám kérdőívből kiderült, már

rdul elő, hogy valamelyik ndokolta meg ezt a jelen- a mégis örökli valamelyik olsó, vagy a legfiatalabb tensesgits) hatodik (utolsó) ek, hogy az apja nevére e. Különösen érvényesült lhoz közel volt. B. Lajos a n a g y a p á r ó l, aki akkor a háborúban volt, neghalt.²⁹ M. B. unokája volt s nem bíztak hozzá,

odik a második házasság- Istensegits) azért kapta

re már példát is hoztunk kor a gyermekhalandóság lenségre.

kor jöhet számításba, ha viszont kötelességüknek ik. Különösen akkor, ha tlenséggel volt kapcsolat- elütte a vonat és nagyon ket a háborúban elesett szülők testvéreinek nevei

san ismert és használt név.

asonló szokásaival: «Minden meg, vagy a halottak emlé- edély nélküli felvétele a leg- etik». A névadással «a gyer- —, egy nemrég elhalt korai be». «Minden nemzetségnek az ő körében öltenek testet.» rov. (Az obi ugorok nemzet- a VI—VII (1947), 171.

jönnek elsősorban számításba.-Cs. Samu anyjának testvére erős jó gyermek volt s mékhót s utána lett ő is Samu. Általában a nagyszülők névadási szerepe után a leggyakoribb a név származásának az a magyarázata, hogy: «azért, mert nagybácsim... nagynénim... apám testvére... anyám testvére is az volt». De a rokonság kötelékébe tartozik ilyen szempontból a testvér házastársa és azok gyerekei is. Mártonfalvi Barabás nővérenek a férje a gyerekeivel együtt elveszett a háborúban. Az asszony megkérte a rokonságot, hogy a gyereket majd az ő férje és fiai nevére kereszteltessék. M. B. akkor felvette bérmanévül a férj nevét (s ha meglátogatja azok rokonait, ott ma is Lajos-nak hívják), később pedig első fiát szintén Lajosnak kereszteltette.

A rokonság összetartása nemcsak abban nyilvánul meg, hogy figyelemmel vannak a nagyobb család szokásos neveire és azokat adják a gyermekeknek^{30a} (a másik nemzetségből keresnek nevet), hanem a név választásába is gyakran beleszólnak, tanács vagy kérés formájában. Ugyanilyen (azaz elnevező, a név választásában résztvevő) szerepük van a keresztszülőknek is, bár több adat arra is utal, hogy névadóként is gyakran szerepelnek (= az ő nevüket kapja az általuk kereszteltetett gyerek). Persze keresztszülő és rokon az esetek nagy részében ugyanaz. F. Vilma (Hidas—Istensegits) azzal okolja meg nevét, «mert a rokonságban volt a Vilma név, egyik keresztanyám neve».

Nyomat találjuk annak is, hogy a névadásban a véletlen is szerepet játszik: réamondanak egy nevet a gyerekre, mikor még nincs megkeresztelve. B. Vilmosnak (Hidas—Istensegits) azért lett a fia Istvánka, mert az apósa fia, Albért azt mondta, mikor a kisgyerek megszületett: «Született egy kis Istvánka» — s nem akarták már róla «levenni».

A rokonság által adott névanyagnál lényegesen kisebb, de még mindig jelentős számú a naptár hatása alatt keletkezett nevek száma. A széke-lyek általában nagy családdal vannak, úgyhogy a nagyszülők, a rokonság nevei mellett még más névre is gyakran szükség van. Megnézik a naptárt, amilyen napra esik a születésnap, azt a nevet kapja a gyermek. Totondráku,³¹ vaty Péter, vaty Pál. De számításba jönnek a születés körüli napok szentnevei, valamint a keresztelés napjái is. Így néha szerencsétlen nevet is választhatnak a szülők, tudattalanul. A. D. (Józseffalva) leányának a Márta nevet választotta a nagyanyja. Azután tudták csak meg, hogy szerencsétlen név. De azért nem változtatták meg.³² Van család, amelyik egy szentet különösen tisztel, s akkor annak a nevét adja a gyerekeknek, függetlenül a születés időpontjától. «A szüleim szerették a Szent Antalt», «édesanyám Szent Monika tiszteletére imádkozott» — írják az iskolásgyerekek.³³

^{30a} «A nemzetség tagjainak általában a neve is hasonló. Az egyik legnagyobb nemzetség a Sebestyén-nemzetség, összetartozása akkora, hogy egészen távolról hoztak Kakasdra rokonokat» (Kulcsár Kálmán feljegyzése, 1948. A Néptud. Int. adattárában).

³¹ a. m. mindegy.

³² Hogy miért tartják szerencsétlen névnek, nem tudták a magyarázatát. Valamilyen képzettartalomnak egy névhez való fűződésére (s a név életében való szerepére) megemlíthetjük, hogy pl. valaki Árpád-nak akarta kereszteltetni a fiát, de mégis lemondott róla, mert a szomszéd Árpád fia igen rossz gyerek volt, nem akarta hát, hogy az övé is hasonló legyen.

³³ A keresztnévadás egyéb motívumaival s formáival más alkalommal foglalkozunk. Most még csak a keresztelő pap szerepére mutatunk rá. Több esetben az ő hatásukat kell keresnünk egy-egy név megjelenése, elterjedése mögött. «Béjött nálunk egy pap s az úgy keresztelt, ahogy akart», — írja egy bátaszéki (Józseffalva) iskolásgyerek. Az andrásfalvi reformátusok ugyancsak a papjuk tanácsára adták gyermekeiknek (a harmincas évek óta) az Árpád, Géza, Levente, Csaba, Attila, Zoltán, Ibolya, Gyöngyi stb. nevet.

A veszélyek a keresztelés után sem múlnak el véglegesen a kisgyermek feje fölül. A név különleges jelentősége ekkor is megnyilvánul:

Amikor ugyanis a *kicsi gyermek rettenetesen nehéz beteg*, azzal gyógyítják, hogy *másik nevet adnak neki a régi helyett*, elváltoztatják a nevét, *élvészik a neviről*, hogy a régi névvel együtt a betegség is elmaradjon tőle. A betegség oka mindig valamilyen rontás, igézés. Vannak olyan emberek, akiknek «árt a szeme». Nemcsak embert, de állatot is megvernek szemmel. *Ha nagyon szép a csitkó, mégnézi valaki, oán szem, hogy árt neki*, akkor az állat megbetegszik. «Vetett vízzel» gyógyítják. A kisgyerek, ha valaki nagyon megcsodálja, *renyekedik réta*, szintén megbetegszik. Ilyenkor rázza a fejét, nincs észnél, nem tud magáról, a szíve úgy *elmerül*. Egészen *elhāl, még van hālva, földé van válva a testécskéjje*. Azt mondják, «rosszbetegség találta, a rossz-betegség (szoriccsa a szívét)». Máskor valamitől megijed a gyermek, éjszaka elkezd sivalkodni, nem ismer meg senkit. *Jeccség rekedett belé, rēajött az a jeccség.*³⁴

«A régi tudós asszonyok» ilyenkor azt a tanácsot adták, hogy meg kell változtatni a nevét. Volt idősebb rokon, aki értett ehhez, vagy olyan asszony, aki általában gyógyítással foglalkozott, ennek a tanácsára történt a változtatás.

Az új név választásánál érvényesülnek ugyan az eredeti keresztnév választása tárgyalásánál már említett szempontok, de érvényességük aránya változik. Nagyobb jelentőségre jutnak a védőszentek nevei. B. Zs. (Kéty-Hadikfalva) Margit nevet kapott, hogy Szent Margit megsegítse, mikor egy éves korában súlyos betegség után megvakult. M. I. (Hidas—Istensegits) Andrásnap táján lett beteg, a névváltoztatáskor az András nevet adták rá. B. Antal (Hidas-Andrásfalva) eredetileg a nagyapja nevét örökölte, amikor megbetegedett, apja után Lajos lett. M. Gergely (Hidas-Andrásfalva) viszont a szülők akarata ellenére kapta az apja nevét (Bácskában, a jegyző tanácsára), s amikor beteg lett, a szülők Gézára változtatták, mert eredetileg is azt szerették volna.

Amikor a család elhatározta, hogy «elveszi a beteg gyermeket a neviről» s megegyeznek a leendő névben, attól kezdve csak az új néven szólítják. A név megváltoztatásáról a rokonok s a szomszédok révén mindenki tudomást szerez s mindenki azon a néven nevezi a gyermeket. Csak az iskolában tudja meg ő is legtöbbször, hogy mire keresztelték, de az iskolatársai ott sem eredeti néven szólítják. Később még a katonaságnál, s aztán az anyakönyvi hivatalban kerül elő ismét a régi neve. Maguk az újraelnevezettek a második nevüket tudják valódinak s ehhez ragaszkodnak is. K. Gézától (ez az új neve) azt kérdeztem, nem Gergely a neved? — *A tavāj voltam* — felelte. A régi nevet annyira nem emlegetik, hogy gyakran a család tagjai sem tudnak arról, hogy névváltoztatás történt a családban.³⁵ A névcsere úgy is történik, hogy hangosan rákiáltják a gyerekre az új nevét, s az gyakran azonnal magához tér.³⁶ Azt is tartják, hogy amikor «elveszik a gyereket a neviről», az anyjának vagy valamelyik hozzátartozójának hét hetes böjtöt kell kezdeni, hetenként egy napot teljes böjtben s egész nap imádkoznia kell. *A műgyermékünknek az hasznát* — mondja

³⁴ Névváltoztatásra, másik név adására csak halálosnak látszó betegség esetén kerül sor. K. G.-nétől (Hidas-Andrásfalva) azt kérdezte a jegyző (Bácskában), mikor a gyerek nevét bediktálta, lesz-e másik neve is? — Isten örözzön meg, hogy más neve is legyen, az halál! — felelte ő, azt hívén, hogy a jegyző névváltoztatásra gondol.

³⁵ M. Zoltán (Hidas-Istensegits), akinek a bátyja, Imre, betegsége következtében András nevet kapott, nem is tudott a névcséről, úgy tudta, hogy a bátyja mindig András volt.

³⁶ «Montuk neki Géza! s fēlvette (vetette, nyitotta) a szemét.»

glegesen a kisgyermek
nyilvánul:

eteg, azzal gyógyítják,
elváltoztatják a nevét,
ég is elmaradjon tőle.
annak olyan emberek,
s megvernek szemmel.
árt neki, akkor az állat
ha valaki nagyon meg-
or rázza a fejét, nincs
a *elhāl, még van hālva*,
tegség találta, a rossz-
ed a gyermek, éjszaka
kedett belé, *rējajött az*

t adták, hogy meg kell
ez, vagy olyan asszony,
csára történt a változ-

az eredeti keresztnév
e érvényességük aránya
k nevei. B. Zs. (Kéty-
egségítse, mikor egy éves
as—Istensegíts) András-
evet adták rá. B. Antal
ölte, amikor megbetege-
ásfalva) viszont a szülők
ryzó tanácsára), s amikor
eg is azt szerették volna.
eg gyermeket a nevéből
új néven szólítják. A név
mindenki tudomást szerez
iskolában tudja meg ő is
tt sem eredeti nevén szó-
nyvi hivatalban kerül elő
ik nevüket tudják valódi-
eve) azt kérdeztem, nem
evet annyira nem emlege-
hogy névváltoztatás tör-
ogy hangosan rákiáltják
hoz tér.³⁶ Azt is tartják,
nyjának vagy valamelyik
etenként egy napot teljes
knek az hasznát — mondja

osnak látszó betegség esetén
a jegyző (Bácskában), mikor
rőzzön meg, hogy más neve is
névváltoztatásra gondol.
mre, betegsége következtében
tudta, hogy a bátyja mindig

) a szemét.»

Gy. Gy. (Hidas—Andrásfalva, *református*). Szokás a névcserevel kapcsolat-
ban a ruha *fonálag*, azaz fordítva, fonákul való ráadás is a betegre. Vannak,
akik megfürösztik a beteget, s a régi ruháját a folyóvízbe dobják (vizen elcsap-
ják), hogy azzal együtt a betegséget is vigye el a víz.

A bőjtölés, «a ruha fonálag adása», vizen elcsapása ugyan egy-egy esetben
a névcserevel együtt történt, de nem szerves tartozéka annak, csak mint
a gyógyításnak ugyancsak gyakran használatos módja szerepelt azzal együtt.
A súlyos beteg gyereken ugyanis többféle gyógymódot kipróbálnak. Így a baj
eredetének kimutatására, de egyszersmind gyógyítására is *onat öntnek*,
«megöntik» a gyereket,³⁷ de még gyakoribb — embernél, állatnál egyaránt
használatos — a «vetett vízzel» való gyógyítás, a «vízvetés».³⁸

A névváltoztatás szokását igen réginek tartják, de a most élő legidősebb
generáció tagjai közül senkiről sem tudnak, akinek megváltoztatták volna
a nevét. Középkorút is csak egyet jegyeztem fel, a legtöbb azonban fiatal-
korú, 25 éven aluli. Valószínű azonban, hogy a további kutatás az idősebbek
között is szépszámmal mutat ki olyanokat, akiknek megváltoztatták a nevüket.
Hogy erről ma nem tudnak, annak az az oka, hogy — mint már mondtuk —
az egész közösség a második nevet tartja valódinak s idők folyamán az eredeti
név kiesik a köztudatból. Az új nevet az írásbeliség is rögzíti: a régi anya-
könyvek nincsenek meg, nem lehet tehát tudni, hogy a hivatalos helyen is
mondott és beírt név eredeti-e, vagy pedig megváltoztatott.

Maga a névcsere a feljegyzett esetekben kicsiny, néhány hónapos korban,
vagy egy-kétéves korban történt.³⁹ Nincs ugyan szorosan ehhez az időponthoz
kötve, azok a betegségek azonban, amelyeket névcserevel gyógyítanak, leg-
gyakrabban a csecsemőkorban jelentkeznek. (Lehet továbbá az is, hogy idő-

³⁷ B. L. (Hidas-Andrásfalva) súlyos betegen jött haza a háborúból. Elvitték
Buta Ferinéhez Kakasdra s az meggyógyította. «Az alamóniumot mególvassza, imáccsá-
got mond, fejemre tettek valami ruhát s laórba vízbe öntik s minnyá megmutassa,
mitő lett a baj. Mindent kimutat az az ólom a vízbe, koporsót, halát, mindent.» Sz. A.-né
(Hidas-Istensegíts) kislányát «jeccség»-ről gyógyították. «Éty kis ont olvasztott kalánba,
az esparba, elkért éty félcsipór vizet, a közbe míg az az on olvadt, az imáccságot
az onra rēja monta. Akkor a gyerek fejire terített éty szünegét, a csipórt a vízzel fölötte
tartotta és az onat béöntötte a vízbe, csak csérszegett. Aszt kivétte, újra olvasztotta
s beléöntötte, ugy teccik háromszor. A fél csipor vízből a gyereket megmozdattam,
itattam belőlle, a maradékot odaöntöttem a kapu mellé ahol nem járnak.»

³⁸ A név onnan származik, hogy olyan vizet itatnak a gyerekekkel, állattal, amelybe
parazsat vetnek (dobnak). B. F.-né (Hidas-Istensegíts) is szokott «vizet vetni».
«Tiszta vizet hoztam bé, kérésztét vettem (vetettem) rá, elmontam a miatyánkot,
az üdvözetet, hiszkéggyet, a gyermekét istennek ajáltam, ha halni való, ha pedig élni
való, akkor a jóisten aggyon néki álló napot, három szemécske szenet belévettem a vízbe...
(Itt tovább nem mondta, attól való féltében, hogy valami tiltott dolgot művelt.) Koncz
Ilona Hadikújfaluban (Bácska, 1942) így jegyezte fel a vízvetést: «Ha valakit megver-
nek szemmel, vagy ha csirkét, borjút megigéznek, akkor kell szenes vizet vetni, akkor
menten meggyógyul. Akkor szóltanul kell a kútról vizet hozni, a kannára keresztet
vetnek, akkor vizet mernek bele s most a kannával vetnek keresztet, akkor a kannával
keresztet vetnek a *sparherc*-re és három darab szenet kell a vízbe belevetni, az közben
3 miatyánkot, 3 üdvözlégyet mondanak és bévetik a szenet és ezután jön a vízvetés:
Vetem a vizet (pl.) Mária, erdőnek, mezőnek minden ága-bogából, mint Mária vette
Jézusnak szent Jováki kútjából. Ha fehérszép igézte, akkor azt mondják «szájjon a
főkötő alá», ha férfi, akkor «kalap alá». «Valahány szem megnézte, annyi angyal szájjon
melléje vigasztalására. Aztán háromszor ad inni a betegnek a szenes vízből, 3-szor
locsolják a szívet, agyát, talpát, mikor mind összelocsolták, azt a szenet papirkába
vagy rongyba becsavarja és a feje alá teszi. Azután pedig a vizet a háztetőre fellocsolják
s azt mondják, hogy akkor igézzék meg, mikor ezt a házat.»

³⁹ Viszonylag már idősebb korban csak egyetlen névváltoztatás történt: Bácská-
ban 5 éves korában változtatták meg egy beteg kislány nevét. (Lásd a köv. jegyzetben.)

sebb korban — ha hasonló betegségek lépnek is fel — a név már annyira hozzázó, hozzátartozik a viselőjéhez, hogy elvételére azért sem gondolnak.)

A szokás el volt terjedve az egész bukovinai székelység között, vallásra való tekintet nélkül, s ismerték és éltek vele a moldvaiak is.⁴⁰ Az egészen friss névcserek mutatják, hogy ma sincs elmúlóban, s hogy hisznek a névváltoztatás gyógyító hatásában. A szokás közkeletű voltára (s a névváltoztatás egyéniségmegváltoztató hatására) jellemző, hogy a részeges embert azzal fenyegetik: elveszünk a nevedről, ha sokat iszol! Mondják ugyan, hogy «a mostani tudósok ellenzik», de ez csak az idegennek szól. A többféle oldalról jövő felvilágosító munka hatása következtében igyekeznek azonban a névcsere eredeti okát, módját, jelentőségét utólag bizonyos mértékig átformálni. A már említett B. V. tagadja, hogy nevét betegség következtében változtatták volna meg. Szerinte az apja Vilmosnak íratta be, de a nagynénje nem szerette ezt a nevet s azért a keresztelésnél már Imre lett. Erre vonatkozó egyéb adataim viszont betegséggel kapcsolatos névváltoztatás mellett tanuskosnak.⁴¹ M. A. úgy mondja el fia névváltoztatásának történetét, hogy a szomszédok a p a p o t is megkérdezték (míg ő o r v o s s á g é r t volt), hogy el lehet-e változtatni. De szerinte nem ért az többet, mint döglött lovon a patkó, csak az orvosság használt.⁴²

B. L. (Hidas—Andrásfalva) kisián «rángatás» volt, azt hitték, megijedt valamitől. Megváltoztatták a nevét, de a betegség nem mult el. Kórházba kellett vinni, az agya hárttyikájánál víz volt, azt leszippatták, s meggyógyult.⁴³ Az apa szerint csak megmarad a régi név, Anti (a nagyapja neve), mert hiába változtatták meg. «De az ember ojankor a kőhöz is hozzákap.»⁴⁴

⁴⁰ Minthogy ezen a téren további kutatást remélünk, közlöm az eddigi adatokat: *Hidas-Andrásfalva*: Györfi (Vargadám) András ref. 25. é. — Péter; Biszak Anti ref. 1 é. — Lajos.

Lengyel-Andrásfalva: Fábrián (Luka Pista) Kati ref. 17 é. — Juli.

?-*Andrásfalva*: Sebestyén? rk. — Anti.

Hidas-Istensegits: Váncsa (magy. Babos) Domokos 40 é., rk. — Vilmos; Molnár (Ráfel) Imre kb. 24 é., rk. — András; Beréti (Csiki) Vilmos 21 é., rk. — Imre; Kerekes Gergely 6 é., rk. — Géza.

Duzs-Istensegits: Nagy Anna 9 é., rk. — Brigitta (Bácskában, 5 éves korában).

Kéty-Hadikfalva: Kovács Eñci (Emerencia) 20 é., rk. — Erzsébet; Csernik (magy. Fazekas) Pál 13 é., rk. — Ferenc; Biró (Csámpár) Zsuzsanna 21 é., rk. — Margit. (Moldován Vilma közlése.)

Szárász-Diószin (Moldva): Duma Mica rk. — Borbála. (Maksay Ferenc feljegyzése.)

A jözseffalviak és fogadjisteniek adatai hiányoznak. Kérdőívemre vagy negatív választ kaptam (ezt azonban inkább a tüzetes kérdezősködés, mint adatok hiányának tulajdonítom), vagy egyáltalán nem kaptam feleletet.

⁴¹ Egyházi anyakönyv nincs helyben, de a lelkész nyilvántartásában «Vilmos» szerepel. Ellenőrzésre szorulna a következő adat is:

Török Pál írja Kakasdról (andrásfalvi katolikusok): «Kelemen Szilvesztert Csucsuk Andrisnak hívják. A Csucsuk apjukról maradt rájuk. Szilveszternek keresztelték, de elejétől Andrásnak hívták. Az apja kívánta Szilveszternek nevezni, de az asszonyok összefogtak és Andrásnak nevezték. A többi négy-öt eddig kérdezett eset is hasonló.»

⁴² Mint egyébként kiderült, a gyógyítást keresztanyja, Várda Barbina végezte, aki füvekből, virágokból tudott orvosságot készíteni.

⁴³ Hidason tartózkodásunkkor várták vissza a kisiút a kórházból.

⁴⁴ A gyógyító-célú névváltoztatás mellett ismerünk a székelyeknél egyéb indítékokból történő névváltoztatásokat is. Pl. Balog Elődöt Edének hívják, mert szokatlan neve miatt csúfolták a többi gyerekek. Több példa van a székelyek közé került román nevű egyén vezeték-, illetve keresztnevének a közösség által történő (nem hivatalos) megváltoztatására. Ezeknek és a nevekkal kapcsolatos egyéb kérdéseknek a vizsgálatával más alkalommal foglalkozunk.

—a név már annyira hozzánő,
 t sem gondolnak.)
 i székelység között, vallásra
 ldvaiak is.⁴⁰ Az egészen friss
 hogy hisznek a névváltozta-
 a (s a névváltoztatás egyéni-
 ges embert azzal fenyegetik :
 ran, hogy «a mostani tudósok
 le oldalról jövő felvilágosító
 an a névcseré eredeti okát,
 átformálni. A már említett
 on változtatták volna meg.
 énye nem szerette ezt a nevet
 tkozm egyéb adataim viszont
 tanuskosnak.⁴¹ M. A. úgy
 y a szomszédok a p a p o t is
 hogy el lehet-e változtatni.
 on a patkó, csak az orvosság

ás» volt, azt hitték, megijedt
 ség nem mult el. Kórházba
 leszipatták, s meggyógyult.⁴³
 a nagyapja neve), mert hiába
 is hozzákap.»⁴⁴

ink, közlöm az eddigi adatokat :
 ef. 25. é. — Péter; Biszak Anti
 ref. 17 é. — Juli.

os 40 é., rk. — Vilmos; Molnár
 mos 21 é., rk. — Imre; Kerekes

a (Bácskában, 5 éves korában).
 rk. — Erzsébet; Csernik (magy.
 ána 21 é., rk. — Margit. (Moldo-

orbála. (Maksay Ferenc feljegy-

nak. Kérdőívemre vagy negatív
 ösködés, mint adatok hiányának

ész nyilvántartásában «Vilmos»

k): «Kelemen Szilvesztert Csucuk
 . Szilveszternek keresztelték, de
 ernek nevezni, de az asszonyok
 eddig kérdezett eset is hasonló.»
 tanyja, Várda Barbina végezte,

isfiút a kórházból.

ink a székelyeknél egyéb indíté-
 t Edének hívják, mert szokatlan
 n a székelyek közé került román
 g által történő (nem hivatalos)
 egyéb kérdéseknek a vizsgálatá-

Adatainkból kiderül, hogy a bukovinai székelységnél a betegség gyógyítását célzó névváltoztatás szokása ma is életben van. A magyar nyelvterület más részéről azonban erre vonatkozólag is aránylag kevés adatunk van. Szendrey Zsigmond említi a névváltoztatást, mint a külső megváltoztatásának (az ártó hatalmak félrevezetését célzó) másik irányú fejlődését,⁴⁵ de nem tudjuk, milyen adatokra támaszkodik.

Szerencsen egy beteg agyhártyagyulladásos leányt úgy akartak meggyógyítani a szülei, hogy rávettek egy másik (szegény) leányt arra, hogy vegye fel a beteg ruháit, feküdjön annak az ágyába és a nevüket is cseréljék ki.⁴⁶ Nagylenygyelben (Zala m.) elváltoztatják a gyermek keresztnévét, ha a nehézség bántja (Nyr. VII, 230). Ugyanerre a szokásra idéz adatot Gönczi Göcsejből (306), Jankó a Balaton-vidékről (314). Földesen (Hajdu m.) ha a gyermeket a nehézség bántja, akkor azt a ruhát, amiben a nehézség felütötte, a háztetőre kell vetni, hogy ott hadd rohadjon el; aztán a gyereket el kell vinni búcsújáró helyre, ott fekete ruhát varratni neki, aztán viselje addig azt, míg el nem szakad. Meg aztán a keresztnévét el kell változtatni másra (Szendrey adata). Désen «ha valaki nyavalyatörős, öltöztessen az anyja egy babát a gyermek ruhájába, keresztelje a gyermek nevére s állítsa a falu végére. Addig, amíg ott van, hívják a gyermeket más néven. Az ördög a babát elviszi s a gyermek meggyógyul» (Nyr. XII, 45).^{46/a}

Figyelemreméltó adatokat közöl Holló Domokos a Felső-Tisza vidékéről a beteg gyermek gyógyításáról: «A Felső-Tisza vidékén kiadják a gyermeket az ablakon, névleg eladják és szintén valamilyen csúfnevet, rendszerint állatnevet adnak neki és e néven hívják haláláig. Így keletkeznek az úgynevezett ragadványnevek, amelyek a falusiaknál majdnem mindenütt szokásosak.»⁴⁷ Sajnos, konkrét példákkal adós marad, ami adatai értékéből sokat levon.⁴⁸ Feltűnő, hogy a máramarosi románoknál majd 50 évvel előbb szinte szószerint ugyanezt jegyezték fel: «Ha valamelyik családban a gyermek igen nagy beteg, az ablakon keresztül kiadva névleg eladják, tényleg azonban a családi körben marad úgy azonban, hogy ezen-tül nem használják a keresztségben nyert nevét, hanem más, többnyire állatnevet — mint minő Lupuj (Lupus) — adnak neki s ezen a néven hivatja ő maga is magát egész életén keresztül.»⁴⁹

A beteg gyermek nevének a megváltoztatása különben — Candrea adatai szerint — egész Románia területén szokásos. Olténiában azt a gyermeket, amelyik több halvaszületett után születik, «pusztulás utáni»-nak (*după pierit*) nevezik. Ennek az első életbenmaradt gyermeknek a nevét gyakran változtatják, kifúrják a fülét és gyűrűt adnak rá, amelybe beírják az új nevét. Első nevét téglára írják és azt bedobják egy folyóba.⁵⁰ Filiasi községben pl. megbetegedett egy *Voica Gatan* nevű gyermek, s amikor rángatózni kezdett, éjszaka «stat»-ot égettek neki: a *Voica* nevet egy téglára írták, bedobták a Jiuba és a *Rita* nevet adták neki, s ezt viselte azután.⁵¹ A névváltoztatáshoz abban az esetben folyamodnak, ha olyan súlyos beteg a gyermek, hogy más módon való meggyógyításához nincs remény. Azt hiszik, hogy ha a keresztnévét új névvel cserélik fel, az ördög elveszti szem elől és sohasem fogja megtalálni. Egyes esetekben a gyermeket másodszor is megkeresztelik, de minden ünnepélyesség nélkül. Olt megyében az epilepsziás gyermek anyjának egymásután 9 pénteken 9 kancsócska vizet kell hoznia reggel éhgyomorral egy tiszta forrásból. A kilencedik pénteken napkelte előtt jön a pap — szintén evés előtt —, s a nélkül, hogy valaki is tudna róla, újból megkereszteli a gyermeket, megváltoztatja a nevét, hogy a tisztátalan lélek többé ne ismerje fel.⁵²

⁴⁵ Népszokásaink lélektani alapjai. Ethn. XLV, 10.

⁴⁶ Gönyei Sándor szíves közlése.

^{46/a} Az utóbbi adatokra Szendrey Ákos volt szíves felhívni a figyelmemet.

⁴⁷ Ethn. XLVI, 33.

⁴⁸ Ilyen eredetű ragadványnevekre — tudtommal — magyar nyelvterületen nem tudunk példát.

⁴⁹ Ethn. II, 363.

⁵⁰ i. m. 409.

⁵¹ i. m. 410.

⁵² Uo.

Azt a gyermeket is megkeresztelik másodsor, aki nem tudja visszatartani a vizeletét és másképen nem lehet meggyógyítani.⁵³

Az új név, amelyet a beteg gyermeknek adnak, rendszerint *Lupu* (*Lupa*) «farkas», ritkábban *Ursu* (*Ursa*) «medve», vagy *Zmea* «sárkány»; de ilyen neveket is adnak, mint: *Grozavu* (*Grozava*) «borzalmas», *Grozea* «félelem», *Uritu* (*Urita*) «csunya» stb.⁵⁴

A román és a magyar (bukovinai székely) adatok összevetése után a kettő közti kapcsolatot aligha lehetne kétségbevonni, illetőleg a magyar szokásban a román hatás meglétét tagadni. Annál is inkább, minthogy a névváltoztatás szokása a románoknál igen régi keletű, erről írásos emlékeik és népmesei adataik is tanuskodnak.⁵⁵ A kérdést természetesen még alaposan meg kell majd vizsgálni, kiterjeszkedve a román-magyar együttélés adta egyéb hatásokra, illetőleg kölcsönhatásokra is.⁵⁶

Mindenesetre meg kell jegyeznünk, hogy ezt a szokást ugyancsak nem lehet speciálisan egyik vagy másik néphez, illetőleg területhez rögzíteni. Megvan a jugoszlávoknál is, akik a beteg gyerek nevét *Vuk*-ra (farkas), vagy *Zmaj*-ra (kígyó, sárkány) változtatják. A lengyelországi és déloroszországi zsidók ugyanígy más nevet adnak a beteg gyermeknek, a fiút *Alter*, a leányt *Babe* néven nevezik, s ha a halál angyala jön, «öreget» (*Alter*) s «vénesszonyt» (*Babe*) talál, elmegy anélkül, hogy ártana nekik.⁵⁷ «Primitív» népeknél pedig köztudomásúan ismert jelenség, akár abban nyilvánul meg, hogy a nevet a megrontástól való félelem következtében titkolják, vagy az ártó szellemek ellen való védekezésből csunya nevet adnak, vagy a nevet gyógyítási szándékból megváltoztatják, esetleg megváltoztatják akkor is, ha életüknek valamilyen fontos korszakába lépnek (= más emberré lesznek).⁵⁸

Befejezésül ismét hangsúlyozzuk, amiből kiindultunk, hogy a névnek az identifikáción túli funkciója nem fogható fel kizárólagos «primitív» jelenségnek. Még akkor sem, ha a felhozott példákhoz hasonlókat már egyáltalán nem tudunk felfedezni európai, vagy általában civilizált népeknél. Valódi összefüggéseikben ugyanis akkor fogjuk látni ezeket a jelenségeket is, ha változásaikban vizsgáljuk őket. Ha a névnek valamilyen funkciója, vagy a névadásnak egy régebbi formája valami oknál fogva üressé, tartalmatlanná vált, akkor a régi forma csak úgy maradhat meg, ha új magyarázatot (tartalmat) kap, ellenkező esetben a megváltozott körülményekhez képest formailag is megváltozik, esetleg teljesen megszűnik. A gonosz szellem félrevezetése csunya (vagy más) név adásával, vagy a betegség gyógyítása a név megváltoztatása útján — olyan mértékben veszít el jelentőségüket és értelmüket, amilyen mértékben helyettesíteni tudja a funkciójukat (mindenki szemében) az orvostudomány, azaz változásuk, megszűnésük a világkép bővülésének, a civilizáció terjedésének, az orvostudomány fejlődésének a függvénye.⁵⁹ Magának a névadás mikéntjének a kérdése azonban továbbra is időszerű, hiszen a gyermek

⁵³ Uo.

⁵⁴ i. m. 411.

⁵⁵ Candrea i. m. 410—11.

⁵⁶ Koncz Ilona jegyezte fel Hadikújfaluban (Bácska, 1942): B. E. Jassiban szolgált, Romániában. A gazdája beteg volt. Mikor egy pincét építtetett, megmérték valakinek az árnyékát s azt is beleépítették. A gazda meggyógyult, de akinek az árnyékát megmérték, meghalt. Árnyékmérésről azelőtt nem hallott.

⁵⁷ Candrea i. m. 411. Az irodalom, ahonnan C. az adatait veszi, a 413. lapon.

⁵⁸ V. ö. Candrea i. m. 411, Sólymossy, Zlinszky, Lovas i. m., de a példákat tetszés szerint lehetne még szaporítani. Csak Csernyecovot említjük az újabb irodalomból, aki az obi-ugorok hasonló szokásaira hívja fel a figyelmet.

⁵⁹ Ilyen szemszögből nézve érthető a «peremvidékek» (azaz kultúrközponttól távolesó, a nagyobb közösség vérkeringéséből kiszakadt vidékek) «ösi» sajátságokat megőrző tulajdonsága.

aki nem tudja visszatartani a

ak, rendszerint *Lupu* (*Lupa*)
«sárkány»; de ilyen neveket
«*oza* «félelem», *Uritu* (*Urita*)

atok összevetése után a kettő
tőleg a magyar szokásban a
hogy a névváltoztatás szokása
és népmesei adataik is tanus-
eg kell majd vizsgálni, kiter-
hatásokra, illetőleg kölcsön-

szokást ugyancsak nem lehet
ülethez rögzíteni. Megvan a
farkas), vagy *Zmaj*-ra (kígyó,
országi zsidók ugyanígy más
nyt *Babe* néven nevezik, s ha
(*Babe*) talál, elmegy anélkül,
tudomásúan ismert jelenség,
istól való félelem következté-
kezésből csunya nevet adnak,
ják, esetleg megváltoztatják
ába lépnek (= más emberré

ndultunk, hogy a névnek az
árólagos «primitív» jelenség-
onlókát már egyáltalán nem
ált népeknél. Valódi össze-
jelenségeket is, ha változá-
funkciója, vagy a névadás-
tartalatlanná vált, akkor
gyarázatot (tartalmat) kap,
ez képest formailag is meg-
zellelem félrevezetése csunya
ítása a név megváltoztatása
ket és értelmüket, amilyen
indenki szemében) az orvos-
ép bővülésének, a civilizáció
iggvénye.⁶⁰ Magának a név-
időszerű, hiszen a gyermek

hozzátartozói minden születésnél újból és újból a névválasztás problémája előtt állnak. A régi kötött formák itt is változásnak vannak kitéve, az életforma változása következményeként. Úgy látszik, hogy az elhalt ős nevének örökléséből ott vált általában a nagyszülők nevének öröklésévé, ahol a család együtt élt a nagyszülők haláláig, s a vagyon ugyancsak a nagyszülők kezében maradt, így módjukban volt irányítani a név választását is. Feltevéseinket látszik igazolni az a már idézett adat is, amely szerint a nagypapa egy hold földet helyez kilátásba a gyermeknek arra: az esetre, ha az az ő nevét viseli majd. «Már most kezdik felejtani itt Magyarországon, de Bukovinában nagyban megvolt» t. i. a nagyszülők nevére való keresztelés szokása. Ez a változás, amely az utóbbi időben valóban kimutatható, arra vezethető vissza, hogy a régi anyagi függőség teljesen megszűnt a szülők és a nagyszülők között. Talán nem tévedünk, ha arra gondolunk, hogy a legkisebb gyerekek valamelyikének a szülő nevére való keresztelése ugyanilyen indítékra vezethető vissza.⁶⁰

A név és viselője közti belső kapcsolat hite — különböző megnyilatkozási formákban — ma is befolyásolja a gyermek nevének a kiválasztását. A szülő olyan nevet szeretne adni gyermekének, amelyik szerencsét hoz rá, jó irányba viszi életpályáját. Olyan emberek nevét választja, akiknek a sorsát is szívesen szánja neki. Ilyen szempontból nézve szerves kapcsolatot láthatunk — mutatis mutandis — az «óvónevek» és a gazdag keresztapa által adott név, vagy a feltörekvő szegény ember választotta «úri» nevek között.⁶¹

Névanyagunk és névadásunk ilyen szempontú («névéletteni») vizsgálata még alig indult meg. Pedig ahhoz, hogy az arra illetékesek az adatok etnológiai kiértékelését elvégezhessék, minél nagyobb összehasonlító anyagra volna szükség. A vizsgálatnak ki kell terjednie a nevek minden rétegére (tehát a ragadványnevekre is), térben pedig a magyar nyelvterület minél nagyobb részére. De nem lehet leszűkítenünk a szorosán vett népnyelvi anyagra, mert hiszen a kutatásnak éppen az egyik legjelentősebb szempontja lesz a különböző társadalmi változások szerepének tisztázása a név funkcióváltozásában.⁶²

Lőrincze Lajos

La dénomination chez les Sicules de Bucovine des comitats Tolna et Baranya.
La conception selon laquelle, chez les peuples civilisés, le nom ne tient d'autre rôle que celui de l'identification, et que ce ne sont que les peuples primitifs qui lui attribuent une importance plus grande, est assez générale.

L'absurdité de cette conception est prouvée par les coutumes relatives aux noms que les Sicules de la Bucovine (Roumanie), établis dans le Sud de la Hongrie (comitats Tolna et Baranya) conservent encore de nos jours. Craignant qu'après la naissance de l'enfant les mauvais génies ne lui fassent du mal, on lui en substitue un autre, ils appellent

⁶⁰ «Ha több fiú volt, akkor a kisebb maradott az öregekkel, de 2—3 évig az egész család együtt maradott és közösen dolgoztak, közösen vettek a többi fiúnak házat»... (Kocz Ilona felj. Hadikújfalu, 1942).

⁶¹ A névadás materiális indítékának érdekes példáját mutatja be Tárkány Szűcs Ernő: «Dánoson (Kalotaszeg) Miklós István egyik fiát István névre keresztelte a század fordulóján azért, hogy ősi földbirtokukat telekkönyvi átírás nélkül adhassa át ugyanazon fiának és ezzel megkerülhesse a különböző vagyónátruházási illeteket. Ezt a szokást a Miklós-család egy másik ága is átvette, majd a harmadik is, s amikor az egyik fiú Zentelkére ment «vő-nek, magával vitte» (A népi jogéletkutatás problémái a Nagy-Alföldön 8. kny. az Alföldi Tud. Gyűjtemény II (1946—47) kötetéből).

⁶² Hogy az értelmiségiek között is milyen adatokra számíthatunk, arra A. I. középisk. tanártól tudok frappáns példát: Kb. 40 éve igen sok szerencsétlenség érte a családjukat. Hogy a csapások megszűnjenek, a nagymama (főjegyzőné) tanácsára szerencsétlen (13 betűből álló) nevüket megváltoztatták. Lényegében hasonló adatot közölt Bálint Sándor is. Szegedi Füzetek II (1935), 168—9.